

RESEÑAS

David ABULAFIA; Blanca GARÍ, dirs., *En las costas del Mediterráneo Occidental. Las ciudades de la Península Ibérica y del reino de Mallorca y el comercio mediterráneo en la Edad Media*, Barcelona, Ediciones Omega, 1997.

Aquest és un llibre que s'aboca a les costes del Mediterrani Occidental mitjançant una harmoniosa suma de set estudis independents, redactats sobre els mateixos eixos: món urbà, Mediterrània i comerç. S'aconsegueix, així, acoblar els esforços d'historiadors de reconeguda vàlua investigadora que aporten els seus treballs específicament centrats sobre Perpinyà, Barcelona, València, Mallorca, Sevilla, la tríada Màlaga-Granada-Almeria i les ciutats islàmiques de Sharq al-Andalus.

El plantejament i la seva realització són d'agrair. S'aconsegueix combinar la disparitat tot evitant, alhora, la dispersió d'esforços en convergir els diferents treballs sobre uns similars elements vertebradors, alhora que es complementa el ventall tant diacrònic com ideològic, amb la cura per contemplar els espais cristians i els musulmans, en la varietat pròpia de l'arc cronològic. Reflexionar a partir del món urbà i del comerç permet reprendre les definicions usuals sobre la Mediterrània baixmedieval i revisar-les i enriquir-les a través de la renovació de les anàlisis investigadores.

És clar també que els avantatges, de manera inevitable, no poden foragitar els inconvenients usuals de qualsevol selecció, en haver de deixar fora altres indrets participants de dinàmiques similars. En la suma de casos triada hom pot trobar a faltar pròsperes ciutats baixmedievales com Tortosa, que a la sortida de l'edat mitjana esguarda el mar de manera molt diferent a com ho feia segles abans, quan sota identitat musulmana s'envigoria en l'horitzó marítim; o també Girona, avalada pel fet que per mare, a quo modica distantia est, gaudeix de consolat des de 1385; o fins i tot la mirada marítima de grans espais baronials, com el vescomtat de Cabrera o, sobretot, el comtat d'Empúries. De manera més concreta, si s'assumeix la inclusió del regne de Mallorca, convé desenvolupar-la en la seva plena definició territorial i, en aquest sentit, pot sobtar l'absència de Montpel·lier en una obra que adopta com

"Anuario de Estudios Medievales". 28 (1998)

a pern la identitat mediterrània i el comerç. Tot plegat, és l'inevitable peatge d'una selecció, com també ho és la dificultat de congeniar els excel.lents treballs recollits amb una visió global.

La tria efectuada, però, és prou vàlida en si mateixa, atès que reuneix els centres punters de la Mediterrània ibèrica. Tanmateix hi haurien calgut algunes precisions formals. Pot desorientar, en aquest sentit, que el tractament del comerç balear es reuneixi sota l'epígraf "El comercio y el reino de Mallorca", perquè, malgrat emmarcar-se entre 1150 i 1450 i participar de l'ambivalència de l'expressió¹, no pot deixar de remetre's a la viabilitat del regne privatiu allargassat entre 1267 i 1343, cosa que exigeix ubicar l'epicentre no pas a la ciutat de Mallorca sinó a la vila de Perpinyà².

De la mateixa manera que els eixos vertebradors de les aportacions estableixen un horitzó comú altament significatiu, cal també ser conscient dels límits propis de tota acotació. En parlar de Perpinyà, Antoni Riera clou el seu estudi el 1285 perquè posteriorment la vila adopta un tarannà més manufacturer que no pas comercial. La prudència del límit cal assumir-la també en altres casos per tal de no abocar involuntàriament a una visió sesgada pel fet de centrar-se en el comerç malgrat existir altres vectors que coetàniament també contribueixen a l'enlairament de les ciutats tractades.

El rigor d'aquest llibre es basa, sobretot, en l'arrelada vàlua dels seus autors. Esdevé altament atractiu que diferents historiadors hagin aprofitat l'estímul de la redacció de l'obra per a reprendre, redimensionar, arrodonir i, en definitiva, culminar aportacions assenyalades per ells mateixos en les dècades precedents³. Així ho fa Antoni Riera quan poua en les arrels de Perpinyà amb l'esguard posat en l'evolució global del comerç sobre la Mediterrània i en el curs concret viscut pel regne de Mallorca, podent així enllaçar amb les pròpies indagacions precedents . Igualment, J. E. Ruiz-Doménec pot elaborar un conjuntat discurs sobre Barcelona en ordenada culminació de les diferents branques de la pròpia investigació, conjuminant els replantejaments expressats fa un quart de segle sobre l'origen de la

¹Jesús LALINDE, *El desarrollo político e institucional del reino privativo de Mallorca-istas adyacentes (1230-1349)*, "XIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)", I, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1990, p. 70.

²Flocel SABATÉ, *Perpinyà, capital dels comtats de Rosselló i Cerdanya*, "800e aniversari de la carta de les llibertats comunals de Perpinyà (Perpinyà 1997)", Universitè de Perpignan-Mairie de Perpignan (en premsa).

³Antoni RIERA, *La Corona de Aragón y el reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV. I: Las repercusiones arancelarias de la autonomía balear (1298-1311)*, Madrid-Barcelona, CSIC, 1988.

"Anuario de Estudios Medievales", 28 (1998)

fortuna d'arrencada de Barcelona⁴ amb els posteriors estudis sobre el parentiu, les reflexions respecte del grup social dirigent a la Barcelona del segle XIII⁵ o la reivindicació del paper polític de la corona per a entendre les motivacions de l'expansió mediterrània⁶, alhora que no reprèn la clau interpretativa expressada en altres moments sobre els aldarulls de mitjan segle XI a Barcelona⁷. Igualment, en l'estudi sobre Sevilla s'aprecia tot el bagatge de Manuel González, tant respecte del municipi com sobre la mutació regional a partir de la integració, en el segle XIII, a la corona castellana⁸. De manera similar, el tractament dels ports del regne nazarí a partir del vessant comercial es beneficia de les indagacions de Blanca Garí sobre la Mediterrània des de la perspectiva de les repúbliques italianes. I no cal dir que l'important bagatge interpretatiu previ de Mikel Epalza i el coneixement minuciosos de Maria Jesús Rubiera faciliten la difícil tasca de tractar globalment la costa de Sharq Al-Andalus, ben contextualitzada en els específics àmbits culturals i socioeconòmics, tot reprenent i envigorint anteriors exposicions pròpies i alienes recentment novedoses entorn d'aspectes com l'urbanisme o la continuïtat viària terrestre⁹.

Aquesta combinació, convertint l'estudi en un punt de referència tant dels plantejaments de l'autor com de línies alienes concomitants, és altament gratificant en l'estudi sobre Mallorca desenvolupat per David Abulafia. Aquest assoleix una coherent visió sincrònica del comerç en el conjunt del període baixmedieval mallorquí a partir de reprendre les pròpies passes anteriors¹⁰, sense deixar d'enllaçar

⁴José Enrique RUIZ DOMÉNEC, *El origen del capital comercial en Barcelona*, "Miscelánea Barcinonensia", XI (Barcelona, 1972), pp. 55-88; *The urban origins of Barcelona: agricultural revolution or commercial development?*, "Speculum", LII (Cambridge, Mass., 1977), pp. 265-286.

⁵J.E. RUIZ DOMÉNEC, *Barcelona en 1249. Las circunstancias de un privilegio*, "La Ciudad Hispánica durante los siglos XIII al XVI", Madrid, Editorial de la Universidad Complutense, 1985, pp. 1333-1345.

⁶J.E. RUIZ DOMÉNEC, *¿Por qué la conquista de Sicilia? Una lectura receptiva de Desclot*, "XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona (Palermo-Trapani-Erice, 1982)", IV, Palermo, Accademia di Scienze, Lettere e Arti, 1984, pp. 161-181.

⁷J.E. RUIZ DOMÉNEC, *L'estructura feudal. Sistema de parentiu i teoria de l'aliança en la societat catalana (c. 980-c. 1220)*, Barcelona, Edicions del Mall, 1985, pp. 74-75.

⁸A manera de compendi: Manuel GONZÁLEZ, *Gobierno urbano*, "Actas del VI Coloquio Internacional de Historia Medieval de Andalucía. Las ciudades andaluzas (siglos XIII-XVI)", Universidad de Málaga, 1991, pp. 13-30; Manuel GONZÁLEZ-Mercedes BORRERO e Isabel MONTES, *Sevilla en tiempos de Alfonso X el Sabio*, Sevilla, 1987.

⁹Mikel de EPALZA, *Un modelo operativo de urbanismo musulmán*, "Sharq al-Andalus", 2 (Alacant, 1985), pp. 137-149; María Jesús RUBIERA, *El vocablo árabe "sikka" en su acepción de vía y sus posibles arabismos en la toponimia hispánica, Aceca, Seca y Vila-seca*, "Sharq al-Andalus", 3 (Alacant, 1986), pp. 129-132.

¹⁰David ABULAFIA, *Un emporio mediterráneo. El reino catalán de Mallorca*, Barcelona, Ediciones Omega, 1997; *Les relacions comercials i polítiques entre el Regne de Mallorca i Anglaterra, segons fonts documentals angleses*, "XIIIe Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)", 4,

amb aportacions prèvies d'Antoni Riera o encara d'altres més escampades¹¹.

Certament, la renovació interpretativa permet avançar tot sumant recorreguts previs, com fa Paulino Iradiel en reenfocar la interpretació d'un segle XV valencià comercialment prou destacat per la historiografia¹² i que l'autor insereix en un particular discurs propi des del ple coneixement global. A nivell d'escenari de tractament, també es percep quelcom semblant en l'assumpció, per part de Garí i Salicrú, de l'anàlisi conjunta dels ports granadins, reprenent així un aparellament prou emprat per autors com Dufourcq¹³.

L'aposta per combinar un bagatge consolidat i la permanent renovació es completa de manera excel·lent amb la incorporació de brillants aportacions recents, com són la tesi doctoral de Juan Manuel Bello sobre el comerç efectuat des de Sevilla¹⁴ i la de Roser Salicrú, precisament centrada en l'estudi del sultanat granadí des d'una potència mediterrània, la Corona d'Aragó¹⁵.

El conjunt teixeix, en definitiva, una obra de gran maduresa i, en coherència, reivindicativament novedosa. Es prou clar en la insistència amb què Rubiera i Epalza malden per mostrar un Al-Andalus urbà, comercial i ben comunicat, per a rebatre així la imatge tal volta tòpica d'una societat andalusina feliçment rural i aliena a les ciutats, la indústria i el comerç. També és clara la renovació en l'esforç de Manuel González i Juan Manuel Bello per a netejar de tòpics la visió de Sevilla i dotar-la d'una adient i ben contextualitzada revisió. I similarmet cal valorar la difícil tasca endegada per Antoni Riera per a omplonar el coneixement de l'etapa

Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balears, 1990, pp. 69-79.

¹¹Antoni RIERA, *Mallorca, 1289-1311, un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, "Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos", V (Barcelona, 1977), pp. 201-243; ÍDEM, *El regne de Mallorca en el context internacional de la primera meitat del segle XV*, "Homenatge a la Memòria del Prof. Dr. Emilio Sáez. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors", Barcelona, Universitat de Barcelona-CSIC, 1989, pp. 45-68; J. SASTRE, *Relaciones político-comerciales entre Mallorca y el Rosellón en el primer tercio del siglo XIV*, "XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon", I, Montpellier, 1985, pp. 217-239; Luyis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *La Corona de Aragón y el Atlántico: problemas y vías de investigación*, "XIIIe Congrès d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)", I, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balears, 1990, pp. 179-197; Ramon Rosselló, *Relacions entre les Balears i les Canàries. Notes històriques*, "XIIIe Congrès d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)", I, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balears, 1990, pp. 237-241.

¹²Jacqueline GUIRAL-HADZIOSSIF, *Valencia, puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1989.

¹³Charles Emmanuel DUFOURCQ, *Les communications entre les royaumes chrétiens ibériques et les pays de l'Occident musulman dans les derniers siècles du Moyen Âge*, "Actes du Colloque de Pau. Les Communications dans la Péninsule Ibérique au Moyen Âge (1980)", Paris, CNRS, 1981, pp. 30-42.

¹⁴Juan Manuel BELLO, *Comercio exterior y navegación atlántica en el reino de Sevilla a fines de la Edad Media*. Tesis doctoral, Universidad de La Laguna, 1992.

¹⁵Roser SALICRÚ, *El sultanat de Granada i la Corona d'Aragó, 1410-1458*, Barcelona, csic, 1998.

inicial, i fins ara força entelada, de l'empenta perpinyanesa.

La renovació pot afectar no sols l'objecte d'estudi sinó també l'enfocament, tal com fa J. E. Ruiz Doménech en coincidir amb altres aportacions recents al plantejar l'anàlisi des de la detecció del codi de valors o la moral del treball. Clar que, inevitablement, s'assumeixen els riscos inherents en el mateix prisme d'anàlisi. Hom pot preguntar-se, en aquest sentit, si l'escenari no resta amputat en cenyir l'evolució socioeconòmica barcelonesa baixmedieval a la conseqüència d'un disseny concret i específicament triat pels grups dirigents, primer el rei i sols tardanament el selecte grup de l'èlit ciutadana.

Tot plegat, en definitiva, configura una obra altament suggerent i enriquidora, imprescindible per a coronar una etapa en les investigacions i obrir-ne de noves. Cal també agrair la cura i la qualitat en l'edició. Poques són les errades escolades, com la que, en la primera pàgina, dificulta d'entendre que on diu los últimos tres meses del siglo XIII havia de dir el tercer tercio del siglo XIII o en la inclusió de topònims nordafricans afrancesats com Bougie. Són, però, elements propis de l'anecdolari que sembla acompanyar tota obra, atesa la fugissera condició de la perfecció material.

FLOCEL SABATÉ
Universitat de Lleida

"Actas del V Centenario del Consulado de Burgos (1494-1994)", Excma. Diputación de Burgos, 1994, 2 vols, 657 pp. y 335 pp.

Con ocasión de la celebración del quinto centenario de la creación del Consulado de Burgos, la diputación provincial burgalesa puso en marcha un ambicioso programa de conmemoración de tan trascendental evento, que se ha traducido también en la publicación de una interesante serie de libros, entre los que ocupan un lugar destacado los dos que vamos aquí a comentar, que contienen los textos de las ponencias presentadas al simposio internacional "El Consulado de Burgos", celebrado en septiembre de 1994, y de siete conferencias que se dieron en ese mismo año en un ciclo bajo el título de "Burgos y el Consulado".

Las ponencias del simposio corrieron a cargo de reconocidos especialistas, que en la mayoría de los casos se concentran en ofrecer una visión sintética sobre los principales resultados a los que ha llevado la investigación de las materias objeto de su consideración, aunque también hay que destacar la inclusión de algunos trabajos que realizan novedosas aportaciones, resultado de la utilización de material documental inédito.

"Anuario de Estudios Medievales", 28 (1998)